

Hitta i Krigsarkivets bestånd. 2. Kartor

Krigsarkivet har en omfattande samling av kartor och ritningar, bortåt 1 miljon objekt. Däri ingår en mycket stor mängd handritade kartor från 1600-, 1700- och 1800-talen, som omfattar både nuvarande Sverige och andra delar av världen.

Här ges en kortfattad presentation av sökingångar samt de viktigaste samlingarna och arkiven till Krigsarkivets kartsamlingar.

[2.1 Topografiska kartor](#)

[2.2 Sjökort](#)

[2.3 Stads- och fästningsplaner](#)

[2.4 Bataljplaner o.dyl.](#)

[Kartregister](#)

[Ortsnamnsregister](#)

Huvuddelen av samlingarna har en militär bakgrund, vilket påverkar vilken typ av kartor man kan förvänta sig att hitta på Krigsarkivet. De topografiska kartorna har ofta relativt liten skala och täcker större områden. Det är också företrädesvis gränsområden, militärstrategiskt viktiga områden och krigsskådeplatser som har karterats.

[2.1 Topografiska kartor](#)

Det finns inget gemensamt topografiskt register, som leder till samtliga kartor i Krigsarkivets samlingar och arkivbestånd. Vanligtvis måste man söka i flera olika register och arkivförteckningar för att täcka in ett särskilt område.

Det finns flera sätt att hitta topografiska kartor på Krigsarkivet. I Krigsarkivets beståndsöversikt, del 9, ges innehållet i kartsamlingarna en översiktlig presentation. Beståndsöversikten, som även innehåller ett geografiskt register, omfattar de kartor som ordnats i särskilda samlingar; huvudsakligen före 1920. Större delen av de moderna militära kartorna är ordnade efter arkivbildare. De redovisas därför under respektive myndighet i övriga delar av Krigsarkivets beståndsöversikt.

Den mest fullständiga redovisningen av samlingarnas innehåll får man i arkivförteckningar med tillhörande register. I dessa redovisas vanligen varje karta för sig. Arkivförteckningar och kartregister håller för närvarande på att digitaliseras och kommer så småningom att läggas in i den nationella arkivdatabasen (www.nad.ra.se) och blir då sökbara via Internet. Krigsarkivet håller även på att digitalisera en del av själva kartorna, företrädesvis samlingar med äldre handritade kartor. Ett urval av digitaliserade kartor kan åses på Krigsarkivets hemsida under rubriken kartsamlingar. Där hittar man även summariska sammanställningar över vissa arkivförteckningar.

Här nedan följer en lista över de viktigaste samlingarna och arkiven för den som söker topografiska kartor:

Arméns fälttjänstövningar (förteckning 248) 1847-1945

Samlingen består av huvudsakligen topografiska kartor. Det förekommer övertryck och anteckningar. Det finns liknade material i samlingen Generalstabens/kommunikationsavdelningen, serie F1.

Atlaser (förteckning "Folio och liggfolio", GK-serien. Planscher 4. K10)

De tryckta atlaserna är klassade som biblioteksmaterial och redovisas i en särskild förteckning. De handritade sjökorten och de tryckta sjöatlaserna klassas dock som arkivmaterial och ingår i deposition Sjökarteverkets arkiv, men finns även de förtecknade i "Folio och liggfolio".

Finska handritade kartor (förteckning 410) ca 1640-1808

Samlingen innehåller handritade och tryckta kartor, sammanlagt 708 objekt. Samlingen är ordnad enligt Finlands administrativa indelning 1930 och är underindeld i general-, läns-, härads- och gränskartor.

Finska rekognosceringsverket (förteckning 411; 2) ca 1652-1821

Samlingen består av 2112 kartor i 26 volymer. På 1700-talet utfördes flera större gränsrekognosceringar och kartläggningsarbeten i sydöstra Finland under huvudsakligen tre perioder, 1721- 1741, på 1760-talet och från mitten av 1770-talet. Syftet med dessa senare arbeten var att skaffa underlag för en försvarsplan för Finland. 1776 beslöt Kung. Maj:t att rekognosceringen skulle sätta igång och Rekognosceringsbrigaden i Finland inrättades som 1805 uppgick i den militära fältmätningsskåren. De militära kartorna upprättades i två exemplar. Det ena förevisades för kungen och arkiverades därefter i fortifikationsarkivet medan det andra exemplaret förvarades hos generalbefälet i Finland. Rekognosceringskartan utgör troligen den äldsta militärtopografiska kartan i världen. Samlingen är indelad i två huvudserier där serie A innehåller de kartor som med säkerhet ritats av rekognosceringsverket medan serie B innehåller lantmäterikartor som samlades in och användes under själva kartproduktionen. Samlingen är mikrofilmad.

Flygkartor, Flygvapnets flygkartor (förteckning 690)

Denna samling består 155 stycken flygkartor som började ges ut 1976. Den ursprungliga utgivningsplanen följdes till 1979 och sedan kom en ny utgivningsplan.

Generalstabens topografiska avdelning/Topografiska kåren (förteckning 52 c)

Samlingen utgörs av material från den Topografiska kåren (1831-1873) som 1873 uppgick i Generalstabens topografiska avdelning. Materialet är förtecknat volym för volym där det anges vad för slags material det rör sig om samt hur man har förtecknat respektive volym. Det finns positions och floddalskartor, rekognosceringskartor, konceptkartor, övningsritningar, fotogrammetriska mätningar, topografisk ekonomiska kartor mm. De färdiga kartorna finns i tryck form i Sveriges officiella kartverk.

Hermelinska samlingen (förteckning 409) år 1684-1811

Den hermelinska samlingen innehåller 1598 kartor samt 10000 koncept och transportkartor som friherre Samuel Gustaf Hermelin använde som arbetsunder-

lag vid utformandet av atlasen över Sverige och Finland år 1795. Samlingen över-
togs av bolaget Geografiska Inrättningen och köptes 1824 av Staten och ham-
nade hos generallantmäteriet. År 1833 överfördes den hermelinska samlingen till
Topografiska kåren.

Karl XIV Johans kartsamling (förteckning 416) år 1757-1804

Denna kartsamling består av tryckta kartor och krigsplaner och härstammar
från den tid då Karl XIV var fransk marskalk. Från början fanns samlingen i 76
fodral av vilka 62 stycken finns på Krigsarkivet. Två av de övriga fodralen finns på
Bernadottebiblioteket.

Moderna kartsamlingen (förteckning 412) år 1827-1992

Den moderna kartsamlingen består av 71010 tryckta, utländska kartor. 1937 kom
Krigsarkivet och Rikets allmänna kartverk överens om att de utländska topografis-
ka kartorna skulle förvaras hos Krigsarkivet. Lantmäteriet övertog senare Kartver-
kets uppgift med att samla in utländska kartor. Till den moderna kartsamlingen
har man även lagt liknade kartor av annat ursprung. I Utländska kartor och Ut-
ländska krigsplaner finns de äldre motsvarigheterna till detta slags kartmaterial.

MUST

Samlingen MUST, militära underrättelse och säkerhetstjänsten, utgörs av modernt
tryckt kartmaterial främst från efterkrigstiden. Det finns en tonvikt på kartor på
Öst och Mellaneuropa. Det finns förteckningar över materialet på kart och rit-
ningssektionen på Krigsarkivet men denna är under arbete och behöver komplet-
teras.

Sveriges officiella kartverk (förteckning 415) 1822-1992

Denna samling innehåller 35000 kartor och 55 band och innehåller tryckta of-
ficiella svenska kartor och sjökort. Till vissa ekonomiska kartor hör även beskriv-
ningsband. Motsvarigheten till denna samling finns även i Sverige, topografiska
kartor, i Topografiska kårens samt Generalstabens topografiska avdelnings arkiv.

Sverige, topografiska kartor (förteckning 400 a) 1500tal-1990

Samlingen innehåller handritade och tryckta topografiska kartor över Sverige,
sammanlagt 2566 objekt. Samlingens första avdelning omfattar Sverige som hel-
het och följande sju avdelningar Sveriges olika landskap. Därutöver finns fyra
avdelningar med "Sjöar, strömmar och vattendrag" och "Skärgården", en avdelning
med "Hydrografiska kartor", samt avdelningar med gränskartor mot Finland res-
pektive Norge.

Utländska kartor (förteckning 401-405) 1550-1947

Samlingen innehåller handritade och tryckta topografiska kartor och innehåller 4
962 objekt. Samlingen följer i stort en geografisk indelning enligt 1815 års grän-
ser. Dock finns avvikelser från denna princip. Respektive land/område är även un-
derindelad i generalkartor respektive detaljkartor. I förekommande fall finns även
underavdelningarna hydrografiska kartor, floder och kanaler samt postkartor.

2.2 Sjäkkort

På Krigsarkivet finns cirka 20 000 sjökkort samt ett tämligen stort antal andra
kartor av sjökkortskaraktär.

De rena sjökorten är uppdelade på tre samlingar. Den mest använda är Sjökarteverkets hydrografiska kartor (förteckning 515b). Denna samling består av handritade sjökort från mitten av 1600-talet till mitten av 1800-talet och omfattar cirka 2 000 sjökort, varav runt 900 är över de svenska och finska kusterna. Huvuddelen av återstoden visar de andra östersjökusterna och endast ett fåtal utomeuropeiska vatten. Här ingår även omkring 120 sjökort över svenska insjöar. Samlingen omfattar i princip den svenska handritade sjökarteproduktionen under 200 år. En del av dessa kartor kom att tryckas och kan då återfinnas i samlingar som beskrivs nedan. Denna samling är en deposition av Sjökarteverket i Norrköping, som för övrigt har behållit en mindre del av det handritade sjökartematerialet hos sig.

Moderna, tryckta svenska sjökort återfinns som en del av samlingen Sveriges officiella kartverk (förteckning 415e). Sjökortet omfattar en period från 1816 till i princip dags dato. Här återfinns i varierande omfattning general- och översiktskort, kustkort, skärgårdskort, skärgårdskort, båtsportkort, hamnkort, kort över inlandsfarvatten, gränskort, fiskerikort och ångbåtskort. Samlingen innehåller drygt 2 000 sjökort, och håller sig, undantaget ett antal general- och översiktskort, till det nuvarande Sverige.

Den kvantitativt största samlingen är Utländska sjökort (förteckning 413) med knappt 14 000 kort från perioden 1791-1966. Samlingen innehåller tryckta sjökort utgivna av andra än svenska sjökortsproducenter. Den har en mycket jämn geografisk spridning med alla världens hav väl representerade. Samlingens omfattning kan illustreras med några exempel; Frankrikes nord- och västkust 380 st, Frankrikes medelhavskust 111 st, Svarta havet 20 st, Afrika 805 st, Kina cirka 550 st, Japan 439 st, Australien 335 st, Nya Zeeland 160 st, Hawaii 50 st, Canada cirka 750 st, och Island 57 st. I praktiken har inga sjökort senare än 1961 tillförts samlingen.

Utöver dessa tre huvudbestånd finns några övriga samlingar med betydande mängder sjökort och/eller liknande kartor.

Sjökarteverkets deposition av Sjöatlaser omfattar drygt 80 sjöatlaser, huvudsakligen svenska, holländska, engelska och franska. Sjöatlaserna omfattar tiden från 1600-talet till 1800-talet och geografiskt sett hela världen.

En ansevärd mängd, drygt 450 stycken, kartor av sjökortskaraktär finns i samlingen Sverige, Topografiska kartor (förteckning 400), i underavdelningarna Sjöar, strömmar och vattendrag, Sjöar, strömmar och vattendrag i Götaland, Skärgården längs Östersjökusten, Skärgården längst västra kusten samt Hydrografiska kartor. I motsvarande samling med topografiska kartor Utländska kartor (förteckning 401-405) hittar man ytterligare omkring 650 kartor och sjökort av denna typ, fördelade på respektive länder.

Även krigföring har gett upphov till kartor av sjökortskaraktär. Sådana finner man i insprängda i samlingarna Sveriges krig (förteckning 425) och Utländska krigsplaner (förteckning 407). I båda fallen är samlingarna sorterade efter i första hand krig och i andra hand (sjö)slag.

Litteraturtips:

- Ehrensvärd, Ulla/Frithz, Hugo; Sveriges sjökarteväsende 1643-1993. Norrköping 1993.
- Stormakten som sjömak. Marina bilder från karolinsk tid. Karolinska förbundets årsbok 2004/Meddelanden från Krigsarkivet XXV/Forum navales skriftserie nr 11. Stockholm 2005.
- Åhlund, Bertil; Historia kring våra sjökort. Forum navales skriftserie nr 5. Stockholm 2002.

2.3 Stads- och fästningsplaner

Samlingen är uppdelad i svenska respektive utländska stads- och fästningsplaner. Som namnet anger finns i samlingarna såväl handritade stadsplaner, tomtkartor och regleringsplaner över svenska och utländska orter och befästningar som rena byggnadsritningar i skiftande teknik och storlek. De senare omfattar också alla typer av byggnadsritningar som fasader, planer och sektioner. Huvuddelen av det äldre materialet i härrör från Fortifikationen. Dessa är indelade i relationer, d.v.s. årliga redovisningar av de arbeten som utförts under året, förslag vilket omfattar ritningar för planerade arbeten (som i många fall aldrig blev utförda) samt planer vilka omfattar resterande ritningar, såsom utkast, vissa specialplaner etc. Till de svenska stads- och fästningsplanerna hör även ett antal buntar med ritningar och skriftligt material rörande speciella fästningar. Ett motsvarande material kan påträffas även i andra samlingar som Tryckta stadsplaner, Handritade kartverk, Wermings stadskartor etc.

Samlingen Stads- och fästningsplaner Sverige (förteckning 424) omfattar tiden ca 1521-1942. Ritningarna förvaras i alfabetisk ordning efter stad/ort och i kronologisk ordning under de nämnda avdelningarna relationer, förslag och planer. Till varje ort kan ett flertal ritningar finnas, ofta i olika format. Uppgifter om detta liksom om arkitekt/konstruktör framgår av arkivförteckningen. I forskarsalsexpeditionen förvaras även ett särskilt register över de i samlingen upptagna arkitekterna/konstruktörerna.

För att söka ritningar i allmänhet i samlingen Sverige stads- och fästningsplaner krävs uppgifter om

1. vilken stad/ort som avses
2. vilken tidsperiod det handlar om
3. vilken typ av ritning det gäller

Samlingen Utländska stads- och fästningsplaner (förteckning 406) omfattar tiden ca 1550-1990 och innehåller främst handritade, men även åtskilliga tryckta planer och ritningar över orter utanför dagens Sverige. Samlingen är uppdelad efter en modifierad version av 1815 års gränser. Detta innebär att många planer och ritningar inte återfinns på de länder staden nu tillhör. Åtskilliga orter i norra Frankrike ligger således på Belgien, från Balkanhalvön på Turkiet etc. Området "Östersjöprovinserna" omfattar de tidigare svenska Estland och Livland.

I likhet med de svenska stads- och fästningsplanerna krävs för att söka i de utländska stads- och fästningsplanerna uppgift om

1. vilken stad/ort som avses
2. vilken tidsperiod det handlar om
3. vilken typ av ritning det gäller och i förekommande fall kunskap om det land orten tillhörde 1815

Till båda samlingarna finns förteckningar och register i Krigsarkivets forskarsalsexpedition, vilka även presenteras i förkortad version på Krigsarkivets hemsida (Sverige, stads- och fästningsplaner respektive Utländska stads- och fästningsplaner). Ett register till hela samlingen återfinns också i del 9 av Krigsarkivets beståndsoversikt.

2.4 Bataljplaner

Till begreppet bataljplaner kan hänföras sådana kartor och ritningar som skildrar enstaka, tidfästa militära händelser, oftast under krig. Krigsarkivet har totalt drygt 9 000 kartor och ritningar som kan hänföras till denna rubrik. Större delen av materialet är ordnade i tre samlingar.

Den mest använda samlingen är Sveriges krig (förteckning 425) med drygt 2900 kartor. Den omfattar svenskt deltagande i krig mellan 1521 och 1864. Ungefär en fjärdedel av samlingen svarar Stora Nordiska kriget och Kriget mot Preussen 1757-1762 för. Mellan 200 och 280 kartor finns över Trettioåriga krigets svenska deltagande, Kriget mot Ryssland 1788-1790 respektive Kriget mot Ryssland 1808-1809. Samlingen innehåller kartor och ritningar över slag till lands och sjöss, läger, marschroutor, belägringar, ordres de bataille (se nedan) och krigsskådeplatser i stort m.m. Materialet i denna samling är handritat. Kartorna och ritningarna i Sveriges krig är sorterade efter i första hand krig och i andra hand slag/händelse.

Motsvarande tryckt material hittar man i samlingen Historiska planscher (förteckning 426) med drygt 700 kopparstick och litografier. Över tre fjärdedelar av samlingens objekt skildrar Sveriges krig under 1600-talet fram till 1718. Planscherna är kronologiskt ordnat.

Den tredje huvudsamlingen, som innehåller både handritat och tryckt material, är Utländska krigsplaner (förteckning 407) med drygt 4 600 nummer. Samlingen omfattar typer av kartor och ritningar som Sveriges krig, men inskränker sig till krig utan svenskt deltagande. Särskilt väl representerade är Österrikiska successionskriget 1740-1748 och Sjuåriga kriget 1756-1763 med mer än 900 enheter vardera. Även andra krig under senare delen av 1600-talet och första hälften av 1700-talet är påfallande väl representerade. Samlingen avslutas med Andra världskriget. Materialet är ordnat efter i första hand krig och i andra hand slag/händelse.

En mindre parallell samling är Utländska manöverplaner (förteckning 408) med cirka 250 handritade kartor och ritningar.

En speciell typ av bataljplaner återfinns i samlingen Ordres de bataille (förteckning 438). Samlingen omfattar cirka 750 handritade, schematiska framställningar av truppernas uppställning inför olika fältslag. Material av detta slag kan även återfinnas i samlingarna Sveriges krig, Historiska planscher respektive Utländska krigsplaner.

Litteraturtips:

- Stormakten som sjömakt. Marina bilder från karolinsk tid. Karolinska förbundets årsbok 2004/Meddelanden från Krigsarkivet XXV/Forum navales skriftserie nr 11. Stockholm 2005.
- Att illustrera stormakten. Den svenska fortifikationens bilder 1654-1719. Karolinska förbundets årsbok 1999/Meddelanden från Krigsarkivet XX. Stockholm 2001.
- Dahlberg, Erik; Erik Dahlbergs bataljplaner till Karl XI:s och Karl XII:s historia: Med förklarande text. Stockholm 1922.